

På så sätt kommer avhandlingen att vara en inspirationskälla till framtida forskning.

Jag började denna anmälan med att tala om djärvhet i forskningssammanhang. Nu ska inte Carl Melin utmålas som mer övermodig eller lättvindig än många andra avhandlingsförfattare. Jag ska inte heller låta påskina att PerOla Öberg, som jag refererade till inledningsvis, på något enkelt sätt framhåller den djärva forskningsprodukten som ideal. Budskapet i hans text är snarast att djärvheten riskerar att gå ut över trovärdigheten.

Vi vill väl alla ha den tulipanmaros som innebär en djärv avhandling med goda belägg. Men tyvärr är många forskningsprodukter antingen det ena eller det andra. Kanske är det ett tecken i tiden att Karin Widerberg (2000: 87) avslutar en recension av en avhandling där hon varit opponent med orden: "Den (avhandlingen) är en vital injektion som kommer att skapa debatt och oro i olika läger, det är jag övertygad om. Men det är väl det vi vill, att det ska få några konsekvenser och lämna några spår."

Går man så långt som Karin Widerberg gör måste jag ändå säga nej. Som forskare är det inte debatt och oro vi ska sträva efter. Åtminstone bör inte det vara vår främsta uppgift. Det måste anses vara ett mer lovvärt ideal att stå för stadig och balanserad kunskapsproduktion.

Lena Wängnerud

Noter

1. Anmälan bygger på min fakultetsopposition vid Carl Melins disputation den 13 oktober 2000 vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.

2. Expertgruppen delades in i ett A- och B-lag. A-laget, med störst formella möjligheter att påverka, bestod av representanter från myndigheter såsom SJ och Vägverket medan intresseorganisationerna fick samsas i B-laget. De intresseorganisationer som deltog var Industriförbundet, Bilindustriföreningen, Svenska Petroleuminstitutet, Svenska lokaltrafikföreningen, Redarföreningen, Naturskyddsföreningen (SNF), miljörelsen Q2000 samt Kommunförbundet.

3. Författaren tar inte upp något exempel på formell/indirekt påverkan men här skulle man kunna tänka sig en företeelse som kan kallas "personplacement". Melin ger själv exempel på hur personer från miljörelsen börjat arbeta som sakkunniga för regering och på så sätt fått stort inflytande.

Referenser

- Widerberg, Karin (2000) Anmälan av Cecilia Åse: Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn. *Statsvetenskaplig tidskrift*. 2000:1, 83–87.
- Öberg, PerOla (2000) Anmälan av Fredrika Lagergren: På andra sidan välfärdsstaten. *Statsvetenskaplig tidskrift*. 2000:2, 163–178.

JOAKIM JOHANSSON: *SAF och den svenska modellen. En studie av uppbrottet från förvaltningskorporatismen 1982-91*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2000.

Joakim Johanssons välskrivna och utomordentligt läsvärda avhandling beskriver och försöker förklara SAF:s beslut att träda ut ur AMS styrelse, Arbetarskyddsstyrelsen och andra statliga myndighetsstyrelser. SAF:s styrelse tog redan 1985 principiell ställning mot systemet med in-tresserepresentation i statliga myndighetsstyrelser och beslutade att SAF skulle verka för att systemet avskaffades, men preciserade inte i detta skede hur det hela skulle gå till (1985 års principbeslut tog sig i första hand uttryck i ett remiss-svar till Verksledningskommitténs slutbetänkande). I januari 1991 fattades sedan beslut om ensidigt utträde. Det är alltså två stegvisa beslut som Johansson vill förklara.

Avhandlingen baseras på en mycket noggrann genomgång av arkivmaterial, först och främst från SAF-arkivet, till vilket Johansson säger sig ha haft "i princip fri tillgång" (s. 57), samt tidningsartiklar, diverse organisationstryck och "halvstrukturerade" intervjuer med ett antal styrelseledamöter och tjänstemän på SAF. Johansson blottlägger de interna politiska processer som ledde till SAF:s beslut att avveckla sitt deltagande i förvaltningskorporatismen. Av central betydelse för Johansson är de argument som för-

des fram av förespråkarna för avvecklingslinjen inom SAF. I Johanssons analys framställs dessa argument som den grundläggande motiveringen för SAF:s beslut. Huruvida denna idéhistoriska ansats ger oss en adekvat förklaring till SAF:s agerande är en fråga som bör diskuteras och som jag tar upp längre fram.

Som förklaring till SAF:s agerande har avhandlingen åtminstone i mitt tycke vissa begränsningar, men det råder ingen tvekan om att undersökningen ger oss många nya insikter om SAF som politisk aktör. Särskilt med tanke på att näringslivet och arbetsgivarorganisationerna på senare tid uppmärksammats i den utländska forskningen, inte bara i forskning om den svenska modellens upplösning utan också mer allmänt i forskning om korporatism och "varieties of capitalism" (jfr. exempelvis Soskice 1999, Swenson och Pontusson 2000), utgör Johanssons avhandling därmed ett viktigt bidrag. Förhoppningsvis kommer Johansson att skriva någonting om dessa frågor på engelska så att icke-svensktalande forskare kan ta del av hans forskning och insikter.

På det teoretiska planet framställer Johansson sin undersökning som en fallstudie i problematiken kring rationalitet i policyprocesser. För vart och ett av SAF:s två beslut – 1985 års principbeslut (förvaltningskorporatismen bör avskaffas) och 1991 års genomförandebeslut (ensidigt utträde) – ställer Johansson först frågan om SAF agerade rationellt, och följer sedan upp med frågan om SAF:s rationalitet var strategisk. Rationalitetsfrågan gäller huruvida man inom SAF hade klara målsättningar och vägde de olika handlingsalternativens för- och nackdelar. Johansson svarar jakande på denna fråga och hävdar att hans fallstudie motbevisar ett antal statsvetenskapliga teoriperspektiv som betonar bristen på rationalitet eller åtminstone begränsad rationalitet i politiken. Frågan om strategiskt handlande gäller huruvida SAF tänkte långsiktigt och agerade offensivt snarare än, som Rothstein och Bergström (1999) hävdade, ändrade inställning till förvaltningskorporatismen som en reaktion på lekmannastyrelsernas minskade inflytande över de statliga myndigheterna under 80-talet. Enligt Johansson finns det i arkivmaterialet knappast något belägg för Roth-

steins och Bergströms tolkning, däremot mycket som visar att de som drev frågan inom SAF såg utträdet ur myndighetsstyrelserna som ett sätt att radikalt förändra intresseorganisationernas roll i politiken och därmed påverka maktbalansen mellan arbetsgivare och fackföreningar.

I den diskussion som följer granskar jag först Johanssons bidrag till den allmänna diskussionen om rationalitet i policyprocesser och går sedan in på debatten med Rothstein och Bergström. Därefter sammanfattar och kommenterar jag Johanssons behandling av den interna politiska processen och SAF:s organisationskultur. Slutligen återkommer jag till frågan huruvida Johanssons idéhistoriska ansats ger oss en adekvat förklaring till SAF:s agerande. I detta sammanhang tar jag upp vissa aspekter på SAF:s agerande som möjligtvis borde ha behandlats mer utförligt.

Agerade SAF rationellt?

Johansson framställer sin avhandling som ett försök att "konfrontera teorierna om begränsad intentionalitet och icke-intentionalitet i politiska beslutsprocesser med empiriska data" (s. 19). Fallstudien av SAF:s beslut om utträde ur myndighetsstyrelserna motbevisar enligt Johansson tre teorier av detta slag: teorin om inkrementalism, teorin om beslutsfattande som "Garbage Can" och teorin om lämplighetslogik. Johanssons argumentation i förhållande till dessa teorier står och faller med det sätt på vilket han distillerar fram empiriska utsagor (eller observerbara implikationer) ur det som teoriernas upphovsmän skrivit (i första hand Charles Lindblom för inkrementalismen och James March och Johan P. Olsen beträffande teorierna om Garbage Can och lämplighetslogik).

Enligt Johansson är inkrementalismens huvudet att beslutsfattare "vid ett givet beslutstillfälle inskränker sig till att beakta sådana handlingsalternativ som innebär marginella förändringar eller justeringar i förhållande till status quo" (s. 26). Undersökningen visar att denna beskrivning inte passar beslutsprocessen inom SAF. Som Johansson uttrycker det i sin summering: "de centrala aktörerna i beslutsprocessen, en handfull aktivister, var aldrig intresserade av

att reformera på marginalen, och kunde... också förankra förändringsförslag som måste beskrivas som mycket långtgående" (s. 221).

På liknande sätt härleder Johansson från Garbage Can-modellen implikationen att "det inte finns några organisationsmedlemmar som både handlar utifrån mål-medelkalkyler, och som utövar intenderad påverkan på output i form av organisationsbeslut," och hävdar sedan att det i fallstudien faktiskt går att identifiera "ett fåtal centrala aktörer, vars deltagande i beslutsprocessen har varit allt annat än fragmentariskt" (s. 220). Kärnan i teorin om lämplighetslogik, slutligen, är att "aktörerna befattar sig inte med andra konsekvensresonemang än sådana som är kopplade till frågan om handlingarnas förenlighet med normerna i de kulturella kontexter som aktörerna ingår i". Från denna föreställning följer enligt Johansson implikationen att "några insatser för att genomföra reformförslag inte [är] att vänta från de aktörer som utöver inflytande i politiska beslutsprocesser" (s. 218-219). Eftersom SAF faktiskt genomförde beslutet om utträde ur myndighetsstyrelserna – det var minsann ingen "låtsasreform" – motbevisar alltså fallstudien även teorin om lämplighetslogik.

Frågan om fallstudiers begränsningar vid teoriprövning uppstår självklart i detta sammanhang. Jag har svårt att tänka mig att till exempel inkrementalismens förespråkare helt enkelt skulle fälla sitt tält och lämna slagfältet sedan de läst Johanssons avhandling. Som Johansson själv påpekar valde han att studera SAF:s beslut i frågan om förvaltningskorporatismen "på grundval av andra kriterier än den i metodlitteraturen ofta förfäktade, men långtifrån oomstridda, 'most likely'- eller 'least likely'-logiken," och således gäller slutsatserna av den empiriska prövningen "endast för den beslutsprocess som har studerats" (s. 218). Johansson tillägger att det trots allt finns "en hel del generella lärdomar att dra från min studie" (s. 218), men det blir aldrig helt klart för mig vilka dessa "generella lärdomar" skulle vara.

På samma gång som jag uppskattar Johanssons försök att precisera empiriska utsagor för var och en av de analytiska ansatserna är det lite svårsmält att Johansson behandlar inkrementalismen och Garbage Can-modellen som teorier

med enkla och mycket precisa utsagor om hur världen ser ut. Logiken bakom Johanssons argumentation tycks vara följande: så här ser världen ut enligt en viss teori och observerar vi någonting annat så faller teorin. Själv anser jag att teoretiska ansatser av den här typen istället borde utvärderas på grundval av deras förmåga att förklara ett antal olika utfall. Ta till exempel inkrementalismen: vi borde nog ställa frågan *varför* dess förespråkare hävdar att politiska beslutsfattare oftast agerar marginellt. Vad är det för betingelser som enligt teorin förklarar detta beteende? Hur vanliga är dessa betingelser och vad händer när de inte gäller? Den här typen av frågor borde naturligtvis även vara vägledande för vår inställning till Rational Choice-skolan.

Mer specifikt vill jag ifrågasätta Johanssons behandling av teorin om lämplighetslogik. Om denna teori stod och föll med påståendet att politiska beslut aldrig genomförs har jag svårt att tänka mig att den skulle ha några som helst anhängare. Det tycks mig mer rimligt att sammanfatta teorin om lämplighetslogik med att aktörer med samma grundläggande målsättningar fattar olika beslut beroende på vilken normativ kontext de befinner sig i. Denna utsaga kan förstås inte prövas med hjälp av en studie av den typ som Johansson genomfört.

Agerade SAF strategiskt?

Enligt min mening är det något missvisande när Johansson på flera ställen i avhandlingen framställer Rothsteins och Bergströms (1999) förklaring till SAF:s beslut om utträde ur myndighetsstyrelserna som baserad på en teori om begränsad rationalitet (eller icke-rationalitet) i politiken. Liksom Johansson behandlar Rothstein och Bergström SAF som en rationell politisk aktör. Det är i tolkningen av SAF:s grundläggande målsättningar som författarna skiljer sig åt.¹

Som jag redan noterat hävdar Rothstein och Bergström att SAF ändrade inställning till förvaltningskorporatismen som en reaktion på den maktförskjutning som skedde inom statsförvaltningen under 80-talet. De korporatistiskt sammansatta lekmannastyrelserna förlorade makt och inflytande, dels på grund av att den parlamentariska styrningen av myndigheternas verk-

samheter ökade och dels på grund av att den byråkratiska verksledningen, särskilt generaldirektören, fick större utrymme att fatta självständiga beslut.² Enligt Rothstein och Bergström baserades SAF:s beslut om utträde ur styrelserna på en förändrad cost-benefitkalkyl: att delta i myndighetsstyrelserna kostade allt mer i resurser, men man fick allt mindre ut av deltagandet. Uttryckt i Johansson termer tolkar Rothstein och Bergström alltså SAF:s beslut som ett uttryck för "reaktiv intentionalitet".

Johanssons empiriska undersökning visar på ett mycket övertygande sätt att det faktiskt inte var så man såg på frågan inom SAF. Under diskussionen i SAF:s styrelse 1991 bemötte förvisso Ulf Laurin och Göran Tunhammar argument från de ledamöter som var skeptiska mot beslut om ensidigt utträde med påpekanden om att myndighetsstyrelserna ändå sällan fattade beslut, men dessa inlägg bör enligt Johansson ses som "intern-taktiska" yttranden (s. 140 f). Tvärt emot Rotstheins och Bergströms tes utgick argumentationen för avkorporatisering från att myndighetsstyrelserna faktiskt var viktiga politiska maktcentra. Enligt avkorporatiseringens förespråkare var problemet att arbetsgivarna och näringslivet mer allmänt saknade inflytande inom myndighetsstyrelserna, framför allt därför att socialdemokrater och fackliga representater normalt utgjorde en numerär majoritet. SAF:s representater hade svårt att påverka problemformuleringen och gavs bara möjlighet att påverka beslut marginellt. SAF hade således hamnat i en "gisslansituation": dess deltagande legitimerade beslut som man egentligen inte kunde påverka.

Förespråkarna för avkorporatisering drev linjen att SAF istället skulle försöka påverka den statliga verksamheten på ett mer informellt sätt, genom opinionsbildning och lobbying. På dessa fronter ansågs SAF och andra näringslivsorganisationer ha väsentliga fördelar gentemot arbetarrörelsen. Man kan fråga sig varför det ansågs nödvändigt att träda ut ur myndighetsstyrelserna för att kunna utnyttja dessa fördelar, men uppenbarligen såg förespråkarna för avkorporatisering saken på detta sätt. Hur som helst visar Johansson att SAF:s beslut om utträde ur myndighetsstyrelserna var en del av en större förändring

av SAF:s förhållningssätt till det politiska systemet och att det inom SAF fanns inte bara en ambition utan även en konsekvent strategi för att förändra de politiska betingelserna för organisationens verksamhet.

Beslutsprocessen och organisationskulturen

De frågeställningar som diskuterats ovan – huruvida SAF agerade rationellt i frågan om förvaltningskorporatism och, om så var fallet, huruvida dess rationalitet var strategisk – kan sägas utgöra kärnproblematiken i Johanssons avhandling, men avhandlingen tar även upp andra intressanta frågor. För vart och ett av SAF:s två beslut undersöker Johansson hur beslutsprocessen såg ut "med avseende på fasindelning, deltagande och inflytande av olika aktörer" (s. 53). En annan viktig fråga för Johansson har att göra med hur 1991 års beslut om ensidigt utträde förhåller sig till 1985 års beslut om principiell inställning till förvaltningskorporatism. Johansson formulerar denna fråga på två något olika sätt. På sidan 53 skriver han: "Förelåg det någon länk i form av rationella kalkyler som, 1990-91, gjorde beslut om ensidigt utträde möjliga, och som saknades under andra halvan av 1980-talet?". På sidan 145 skriver han i stället: "Men vad var det då som gjorde att det tog så lång tid för SAF att fatta dessa utträdesbeslut, 1990-91, när organisationen redan i mitten av 1980-talet hade slagit in på den anti-korporativa linjen?"

Slutligen ägnar Johansson ett separat kapitel åt vad han kallar den "organisationskulturella kontexten" för besluten i frågan om förvaltningskorporatism. I detta kapitel identifierar Johansson tre olika delkulturer inom SAF, närmare bestämt inom SAF:s kansli: "förhandlingskulturen", "aktivistkulturen" och "expertkulturen". Utifrån denna kategorisering ställer Johansson två frågor: "I vilken utsträckning kan avkorporatiseringslinjen och utträdeslinjen begripas i termer av lämpliga, normstyrda responser på olika delkulturer inom SAF?" och: "I vilken utsträckning kan någon eller några av dess delkulturer sägas svara mot den dominerande organisationskulturen inom SAF under undersökningsperioden?" (s. 53).

Det är svårt att sammanfatta och ibland även svårt att utvärdera Johanssons behandling av beslutsprocessen och organisationskulturen: det empiriska materialet är mycket rikt och den teoretiska innebörden av dessa delar av avhandlingen är ibland lite oklar. Huvudpoängen i diskussionen om beslutsprocessen inom SAF tycks vara att betona den nyckeroll som "tjänstemän på mellannivå" spelade. Två personer, Lennart Grafström och Lars-Göran Redbrandt, beskrivs av Johansson som centrala "policyentreprenörer", vilka inom SAF-programmet "Samhällspolitik och företagsstyrning" (under Torkel Unges ledning) utvecklade idén att statliga myndighetsstyrelser borde rensas på partsmedverkan under perioden 1983-85. Enligt Johansson var SAF-ledningen inte alls särskilt insatt i Grafströms och Redbrandts utredningsarbete och kanske inte helt övertygad om avkorporatiseringens fördelar. Vid ett styrelsesammanträde i mars 1985 föredrog dock den verkställande direktören, Olof Ljunggren, deras rapport om "Organisationernas inflytande". Sedan Pehr Gyllenhammar tillstyrkt rapporten beslutade styrelsen att avkorporatiseringsfrågan skulle diskuteras på ett extra sammanträde i juni, men detta sammanträde blev aldrig av. När SAF-styrelsen i november slutligen tog ställning till Grafströms utkast till remissvar på Verkledningskommitténs slutbetänkande förekom inte heller någon diskussion. Enligt Johansson bibringades styrelsen vid detta sammanträde uppfattningen att det redan fanns en avkorporatiseringspolicy som styrelsen endast hade att bekräfta (s. 107).

Lustigt nog fattade alltså SAF principbeslut om avkorporatisering av statliga myndighetsstyrelser, vilket Johansson beskriver som ett mycket viktigt strategiskt beslut, utan någon som helst diskussion! Kan det verkligen ha gått till på det sättet? Om Johanssons beskrivning av beslutsprocessen är riktig verkar det rimligt att dra slutsatsen att avkorporatiseringen sågs mer som en symbolfråga än som ett viktigt strategiskt beslut vid denna tidpunkt. Alternativt tycks det rimligt att ponera att ledande personer inom SAF (t.ex. Ljunggren, Nicolin och Gyllenhammar) faktiskt var mer insatta i programarbetet än Johanssons undersökning ger vid handen och att beslutet baserades på diskussioner som förts

utanför sammanträdesrummet. Det är möjligt att arkivmaterialet och Johanssons intervjuer med Grafström och Redbrandt inte fångat upp beslutsprocessens mer informella aspekter.³

Hur som helst tycks avkorporatiseringsfrågan ha fallit bort från SAF-ledningens radarskärm efter 1985 års principbeslut, men den hölls vid liv av Grafström och Redbrandt. Sedan Grafström lämnat SAF 1989 blev Redbrandt den pådrivande kraften, författaren till de promemorior som utgjorde underlaget för 1991 års beslut om ensidigt utträde. Som Johansson själv betonar spelade dock SAF-ledningen en väsentligt viktigare, i varje fall mer offentlig, roll i den process som ledde till 1991 års beslut om ensidigt utträde. För den nya SAF-ledningen, med Ulf Laurin som ordförande och Göran Tunhammar som VD, var avkorporatiseringen en del av ett större politiskt projekt.

Ledningsbytet är naturligtvis en viktig del av förklaringen till att SAF:s inställning radikaliserades i början av 90-talet. Dessutom pekar Johansson på två rationella kalkyler som ledde till beslutet om ensidigt utträde. För det första betonades "gisslanproblematiken" allt mer i diskussionen inom näringslivet och idén att delta i myndighetsstyrelser utgjorde en "motvikt" till fackligt inflytande förlorade inflytande. För det andra förändrades synen på de effekter som ensidigt utträde skulle få i den meningen att man blev allt mer övertygad om att det vore omöjligt för fackligt deltagande i myndighetsstyrelser att bestå om SAF och andra näringslivsrepresentater drog sig ur (s. 145-147).

I kapitlet om den organisationskulturella kontexten framställs Grafström och Redbrandt som bärare av aktivistkulturen inom SAF medan de personer som motsatte sig eller åtminstone intog en skeptisk inställning till avkorporatisering sägs tillhöra förhandlingskulturen. Expertkulturens bärare intar en mellanposition i detta normbetingade konfliktfält. Poängen med detta kapitel tycks vara att SAF:s beslut i frågan om förvaltningskorporatism kan ses som uttryck för aktivistkulturens utbredning och förstärkning inom organisationen, men på samma gång betonar Johansson att "den aktivistiska kulturen på SAF-kansliet är en relativt ung företeelse, som tidsmässigt kan dateras till sent 1970-tal/mycket

tidigt 1980-tal” (s. 197) och att ”anti-aktivismen utgjorde fortfarande den dominerande organisationskulturen” vid 1990-talets början (s. 179). Det senare påståendet skulle kunna tolkas som att Johansson anser sig ha visat att kulturansatsen inte utgör ett adekvat alternativ till hans strategisk-rationella förklaring av SAF:s agerande. Hur diskussionen av delkulturerna inom SAF förhåller sig till diskussionen av rationella kalkyler och strategiska målsättningar borde ha utvecklats på ett tydligare och mer systematiskt sätt.

Slutligen vill jag här poängtera en annan viktig iakttagelse som Johansson gör. När SAF till allmänheten marknadsförde sitt beslut att träda ut ur myndighetsstyrelsen drev man hårt idén att korporatism är oförenlig med ett demokratiskt styrelseskick, men demokratiargumentet användes aldrig i den interna debatten före beslutet. Denna argumentationslinje måste alltså ses som ”extern-taktisk” eller, med andra ord, ett instrumentellt utnyttjande av en lämplighetslogik (s. 185-193). Johanssons visar mycket tydligt att SAF:s egen motivering av utträdesbeslutet helt byggde på överväganden som hade att göra med organisationens förmåga att hävda arbetsgivarintressen.

Idéhistoria som förklaring till politiskt handlande?

Johanssons undersökning kan beskrivas som en i huvudsak idéhistorisk exercis i den meningen att bevisföringen hänger på frågan hur de som drev avkorporatiseringen inom SAF tänkte. På detta plan blir jag helt övertygad och har egentligen ingenting att invända. Johansson visar på ett mycket övertygande sätt att förespråkarna för avkorporatisering var rationella, övervägde för- och nackdelar med olika handlingsalternativ, och dessutom såg frågan som strategisk och hade som ambition att förändra den politiska maktbalansen. Men i vilken mening utgör dessa iakttagelser en *förklaring* till SAF:s agerande? Jag vill hävda att en adekvat förklaring, åtminstone en adekvat rationalistisk förklaring, måste vara förenlig med en analys av aktörernas idéer, men att idéanalysen i sig inte utgör en adekvat förklaring.

Rothsteins och Bergströms förklaringsansats inefattar frågan varför beslutet att utträda ur myndighetsstyrelserna fattades när det fattades (i början på 90-talet). Det är denna frågeställning som leder Rotsthein och Bergström till att driva tesen om SAF:s beslut som en reaktion mot lekmannastyrelsernas minskade inflytande över myndigheternas verksamhet. Som Johansson visar är denna förklaring inte förenlig med en noggrann granskning av diskussionen inom SAF, men frågan om beslutets ”timing” kvarstår. Varför gick SAF inte in på avkorporatiseringslinjen redan på 60- eller 70-talet? I den mån Johansson överhuvudtaget tar itu med denna fråga hänvisar han till löntagarfondsdebatten: på några ställen antyder han att det var 70-talets socialistiska offensiv som övertygade SAF om behovet av en långsiktig strategi för att förändra den politiska maktbalansen (s. 220). Det ligger säkert någonting i detta resonemang, men Johanssons empiriska undersökning verkar inte peka på någon direkt koppling mellan löntagarfondsdebatten och frågan om förvaltningskorporatism. Dessutom kan man undra om denna förklaringsansats fungerar särskilt bra tidsmässigt, med tanke på den radikaliseringsprocess som skedde mellan 1985 och 1991. Om utträdesbeslutet var en reaktion på LO:s 70-talsoffensiv borde det väl ha kommit tidigare? Jag skulle nog vilja hävda att LO:s förmåga att utöva politisk makt begränsats kraftigt redan under 80-talets gång.

Enligt min mening kräver en rationalistisk förklaring inte bara att vi iakttar aktörer som väger olika handlingsalternativt enligt något slags cost-benefit kalkyl. Det spännande med denna ansats är att den bjuder in oss att bedöma huruvida aktörernas kalkyler och agerande faktiskt stämmer överens med (vår egen tolkning av) den objektiva verkligheten. Gjorde SAF rätt? Fick man faktiskt större förmåga att påverka myndigheter och den allmänna politiska debatten genom att man trädde ut ur myndighetsstyrelserna? Detta är förstås en svår fråga att besvara, men jag tycker ändå att den borde finnas med i den typ av studie som Johansson gjort. Själv har jag intrycket av att SAF hade mer ”vind i seglen” före än efter uppbrottet från förvaltningskorporatismen.⁴

Det är intressant att notera, och borde nog ha uppmärksammats mer systematiskt av Johansson, att SAF:s båda ställningstaganden i frågan om förvaltningskorporatism lanserades halvåret före ett riskdagsval. Att påverka partiernas ställningstaganden i valrörelsen måste rimligtvis ha varit ett viktigt element i SAF-ledningens taktiska överväganden. Det faktum att SAF tog steget helt ut och beslutade sig för ensidigt utträde i januari 1991 speglar rimligtvis en välgrundad förväntan om att det kommande valet skulle ge upphov till ett regeringsskifte. (Det bör även nämnas att styrelsen gav VD möjlighet att skjuta upp beslutets genomförande). Allt detta pekar på motiveringar och kalkyler som Johansson i stor utsträckning missar. Enligt min mening har detta att göra med den empiriska undersökningens inriktning på det beredande arbetet inom SAF:s kansli. Det vore förstås omöjligt att belysa det politiska spelet på ledningsnivå på samma noggranna sätt som Johansson belyser tjänstemännen på mellannivå. Avhandlingens främsta dygd är kanske också dess största begränsning.

Från Johanssons avhandling lär vi oss mycket om SAF som byråkratisk organisation, men förvånansvärt lite om SAF som paraplyorganisation för olika arbetsgivarförbund. Vi lär oss också mycket lite om storföretagens roll inom SAF. Jag skulle gärna ha velat läsa om hur Johansson utifrån sin forskning ser på förhållandet mellan uppbrottet från förvaltningskorporatismen och SAF:s ihålliga och ganska framgångsrika försök att förändra löneförhandlingarnas uppläggning under samma tidsperiod. Bland statsvetare behöver kanske inte en studie av förvaltningskorporatism motiveras, men själv har jag alltid haft uppfattningen att det var lönesystemets decentralisering som var den stora frågan för SAF och att det där med förvaltningskorporatismen var mer av en *side show* (jfr. Swenson och Pontusson 2000). Den övertygelsen har inte rubbats av Johanssons avhandling.

Sammanfattning

Johanssons avhandling är alltså högst stimulerande, baserad på en mycket noggrann undersökning av primärmaterial. På ett övertygande sätt blottlägger Johansson hur man inom SAF

såg på frågan om partssammansatta myndighetsstyrelser och visar att Rothsteins och Bergströms förklaring av SAF:s agerande inte stämmer. Avhandlingens betydelse ur ett mer allmänt teoretiskt perspektiv, när det gäller frågan om graden av rationalitet i politiska processer, är kanske mer begränsad. Dessutom reser Johanssons egen förklaring av SAF:s agerande frågor som avhandlingens inte helt besvarar. För att ro hem en förklaring av den här typen krävs enligt min mening en mer systematisk och djupgående analys av de yttre betingelser som påverkade aktörens (eller aktöremas) val mellan olika handlingsalternativ. Det räcker inte att fråga aktörerna varför de gjorde som de gjorde.

Jonas Pontusson

Noter

1. Johansson kan även hävda att Rothstein och Bergström behandlar SAF som en alltför enhetlig aktör medan hans egen analys differentierar mellan olika aktörer inom SAF. Jag återkommer till denna punkt.
2. Johanssons framställning av Rothsteins och Bergströms argument (t.ex. s. 148) betonar något ensidigt frågan om parlamentarisk styrning.
3. Torkel Unges inlägg vid disputationen gav ett visst stöd för denna tankegång.
4. Det kan också vara av visst värde att reflektera över innebörden av SAF:s senare beslut att faktiskt delta i partssammansatta rådgivande organ kopplade till olika myndigheter. Är det verkligen, som Johansson hävdar (s. 143), "en annan sak"?

Litteratur

- Rothstein, Bo och Bergström, Jonas, 1999. *Korporatismens fall och den svenska modellens kris*. Stockholm: SNS Förlag.
- Soskice, David, 1999. "Divergent production regimes" i Kitschelt, Herbert; Lange, Peter; Marks, Gary and Stephens, John (red.), *Continuity and change in contemporary capitalism*. New York: Cambridge University Press.
- Swenson, Peter, och Pontusson, Jonas, 2000. "The Swedish employer offensive against centralized bargaining" i Iversen, Torben; Pontusson, Jonas, och Soskice, David (red.), *Unions, employers and central banks*. New York: Cambridge University Press.